

Recensioner

Amartya Sen, *Kollektiva beslut och social välfärd*, översättning av Margareta Sjöberg och granskning av Kaj Børge Hansen, Bokförlaget Thales 1988.

Gruppbeslutsteori (social choice theory) är läran om hur enskilda människors önskemål kan vägas samman till ett socialt beslut. Exempel på mekanismer som kan användas för sådan sammanvägning är omröstningar, köpslagan på en marknad samt paternalistiska planeringsbeslut.

Gruppbeslutsteorin initierades i huvudsak av ekonomer, men den är numera lika mycket en angelägenhet för statsvetare, sociologer och filosofer. Den har på ett avgörande sätt påverkat den akademiska diskussionen i samhällsvetenskapens alla grenar. Därför är det, mildt uttryckt, på tiden att en lärobok i ämnet blir tillgänglig på svenska.

Förlaget har gjort ett gott val som översatt och gett ut Amartya Sens bok *Collective Choice and Social Welfare* från 1970. Sen går grundligt och pedagogiskt igenom de viktigaste av de formella strukturer som gruppbeslutsteorin arbetar med. Han presenterar Arrows allmänna omöjlighetsteorem och ett flertal beslätade resultat, samt går särskilt noga in på problem som är förknippade med majoritetsbeslut. Vidare behandlar han bl a köpslagan, interpersonell jämförbarhet och rättvisa.

Ett grundligt studium av denna bok bör ge läsaren förutsättningar att gå vidare in i speciallitteraturen om gruppbeslutsteori. Samtidigt är detta rätt bok för den som nöjer sig med en mera översiktlig introduktion till ämnet. Boken är nämligen så organiserad att alla formella och matematiska resonemang har samlats till särskilda kapitel, som man kan hoppa över utan att förlora sammanhanget. Den som ger ut den första läroboken på svenska i ett ämne får ett stort inflytande över ämnets svenskspråkiga terminologi. Detta ansvar har här förvaltats väl. Inte minst lovvärt är att man strävat efter svenska snarare än försvenskade ord. Bokens största nackdel är att det har gått 18 år sedan den skrevs. Det har varit 18 år av en mycket dynamisk utveckling inom gruppbeslutsteorin, både i fråga om nya formella resultat och om den informella diskussionen om hur resultaten ska tolkas. Amartya Sen skriver i sitt förord till den svenska upplagan att det bara var "med viss tvekan" som boken lämnades till översättning. (Förordet ger för övrigt ett gott urval av referenser till den senare utvecklingen i ämnet.)

Men denna tvekan var obefogad. Även om många nya resultat har tillkommit förtar de varken relevansen hos de resultat som Sen presenterar eller värdet hos hans kommentarer. Att boken känns så aktuell beror naturligtvis till stor del på Amartya Sens framsynthet och skarpsinne. Men det hänger också samman med att situationen inom gruppbeslutsteorin till stor del är densamma som den var för arton år sedan, alla nya formella resultat till trots.

Alltsedan sin tillkomst har gruppbeslutsteorin dominerats av negativa resul-

tat. Arrows allmänna omöjlighetsteorem visar att ingen kollektiv besluts-mekanism samtidigt kan uppfylla fyra rationalitetskrav, som alla förefaller högst rimliga. Amartya Sens eget mest kända bidrag, den sk liberala paradoxen, visar att ingen kollektiv beslutsmekanism samtidigt kan uppfylla följande två krav: (1) Åtminstone två individer ska ha en privat sfär där deras egna preferenser är allena avgörande. (2) Den kollektiva beslutsmekanismen väljer aldrig ett alternativ sådant att det finns något annat alternativ som alla individer anser vara bättre (Pareto-principen).

Även sedan boken skrevs har negativa resultat anhopats i gruppbeslutsteorin, medan framgångarna i form av positiva resultat har varit mera blygsamma.

Amartya Sen menar att de negativa resultaten "skall inte uppfattas som argument för nihilism utan som positiva bidrag till klargörandet av den roll olika principer spelar i olika kollektiva beslutsystem" (s 214). Men många har i stället velat se dem som argument för att inskränka demokratins arbetsområde, i regel då till förmån för marknadsmekanismer. (För en kritisk genomgång av sådana argument, se *Filosofisk Tidskrift*, nr 3, 1984.) I sin uppmärksammade bok *Liberalism Against Populism* (1981) hävdade William Riker att demokratiska val och omröstningar aldrig kan ge uttryck för folkets positiva vilja, eftersom någon mekanism för att aggregera en "allmän" vilja inte är möjlig. Därför, menar han, ska demokratin inte ses som ett styrelseskick där folket styr utan som ett styrelseskick där den styrande eliten kan avsättas om den får en majoritet emot sig. Det är dock fel att se gruppbeslutsteorins omöjlighetsteorem som riktade särskilt mot demokratin. De gäller också alla andra beslutsformer. Som Sen framhåller (s 205—206) är t ex även marknadsmekanismer en form av gruppbesluts-mekanismer. De omfattas i lika hög grad som röstningsförfaranden av Arrows omöjlighetsteorem och av de andra negativa resultaten.

Gruppbeslutsteorin har försett oss med en lång lista över önskvärda egenskaper som ingen beslutsmekanism kan ha. Men i samhället finns många exempel på röstningsförfaranden och marknader som de allra flesta anser fungera väl. Det förefaller alltså som om de krav på beslutsmekanismer som ställs upp inom gruppbeslutsteorin, hur intuitivt övertygande de än är, inte sammanfaller med de krav som vi i praktiken ställer på beslutsmekanismer.

Det är därför nödvändigt att gruppbeslutsteorin i sitt modellarbete närmar sig de verkliga beslutsprocesserna. För att detta ska bli framgångsrikt krävs också en mera grundlig genomlysning av de filosofiska grundvalarna för modellbygget. Inte minst gäller detta den formella representationen av sådana grundbegrepp som preferenser, val och alternativ. De gängse modellerna bygger nämligen på starkt förenklade antaganden om dessa begrepp, antaganden som ofta står i vägen för en bättre sammankoppling mellan gruppbeslutsteori och empirisk samhällsvetenskap.

Ökade kontakter med både empiri och filosofi borde kunna föra gruppbeslutsteorin ytterligare framåt. Båda dessa utvecklingslinjer finns också angivna i *Kollektiva beslut och social välfärd*. Återstår att hoppas att boken får den plats i undervisningen som den förtjänar. □

Sven Ove Hansson